

Minden múlt a múltam

#huszadikszázad#privátfoto#fortepan

A címadó idézetet *Rakovszky Zsuzsa* Fortepan című verseskötetéből kölcsönözték a Magyar Nemzeti Galéria kiállításának rendezői (*Virágvölgyi István, Tamási Miklós és Madár Mária*). Válogatásuk mintegy 350 fotót mutat be az 1890-es évektől az 1990-esekig, részben időrendben, részben tematikus csoportosításban. Tizenhat történet is kikerekedik önálló installációkban az Osztrák-Magyar Monarchia alkonyán divatba jött sztereo kép-párokából, egy első világháborús hadifogoly szibériai hétköznapjaiból, egy képzőművésznek a vidéki élet idilljéről lencsevégre kapott zsánerjeleneteiből, illetve *Konok Tamás* festőművész haditudósító édesapjának a második világégés frontjairól és a hátszág nyomoráról rögzített képriportjaiból, valamint a holokauszt hazai vonatkozásait a rommá lőtt Budapestet látató felvételekből. A fényképek megidéznek a hidegháborús évek honvédelmi sportjait, az 1956-os forradalmat, ahonnan aztán eljutunk *Szalay Zoltán* ingázó munkásokról készült 1964-es, betiltott sorozatáig és a hetvenes-nyolcvanas évek lázadó ifjúságának különféle mozgalmáig. Nemcsak a Ceaușescu-diktatúra országos nyomorának és faluromboló politikájának erdélyi vonatkozásaival szembesülhetünk a kiállításon, hanem „a szocialista tábor legvidámabb barakkjának” tartott hazánk úgynevezett gulyáskommunizmusával is (például a Gorenje-hűtőgépes autókaravánokkal). A kétdimenziós fotók hatását háromdimenziós, korabeli tárgyak teszik teljesebbé, így az 1910-es évekből származó sztereo üvegdia *Dübendorf* repterének léggömbversenyéről. Mellette az *Ernemann Werke Ag. Dresden* sztereo dianézó készüléke, *Mikus Sándor* 1956-ban ledöntött *Sztálin-szobrának* bronz balfüle (a mellékelt képen a talapzaton megmaradt csonka lábbelik láthatók a „Csizma-tér” krétafirkával). A régi húszforintos bankjegyen szereplő férfiakhoz modellt állt öttusázó világbajnokunk kalandos élettörténete is megismerhető, és még hosszasan sorolhatnánk a ritkaságokat.

A váci Forte-gyár az 1910-es évektől 2007-ig létezett, legnépszerűbb terméke a különböző fényérzékenységű Fortepan márkanévű kazettás és tekercsnegatív volt. Az 1980-as években két középiskolai osztálytárs – *Tamási Miklós* és *Szepessy Ákos* – kezdte gyűjteni a lomtanításakor kidobált vagy ócskapiacra került amatőr fotókat és negatívokat. A száztízezer-nél is több fényképből ötezer digitalizált változattal indították el 2010-ben internetes oldalukat (www.forte-pan.hu – a szerk.).

A Fortepan-gyűjteményhez azóta hatszáz főnyi adományozói kör csatlakozott, akiknek képeivel folyamatosan bővül az archívum. Az önkéntesek együttműködésén alapuló képegyüttes bárki számára elérhető, mindenféle korlátozás nélkül, ingyenesen felhasználható. Az alkalmi klikkelők váratlan felfedezésekre bukkanhatnak magánéleti vonatkozásairól is, nyilvánossá tett adatközléseik pedig hasznosan kiegészítik a képek háttér-információit. A mostani tárlathoz magyar és angol, gazdagon illusztrált tárlatkísérő kiadvány is készült.

A bemutató egyik legrégebbi képe „a boldog békeidőkből” *Klősz György* 1890-es felvétele alapján készült másolat a pesti Kígyó térről (ma *Ferenciek tere*), szemben a „*Kir. Udvari Gyógyszertár*” homlokzatával, balra „*Holzer Simon* női felöltők áruháza” belógó bádoggal. Amennyire közismert a magyar fővárost négy évtizeden át fotózó mester sok száz városképe, annál kevesebben tudják, hogy az eredetileg a *Johann Justus Georg Kloess* nevet viselő fotográfus *Darmstadt*-ban született 1844-ben. Kezdetben patikárius volt, de miután Bécsben fotózni tanult, iparendélyt szerzett. A kiegyezéskor Pesten telepedett le, itt is nősült, és felesége miatt magyarosított nevén nyitott műtermet.

Lőw Miklós 1914-es fotóján első világháborús lövészárokban fess magyar bakák néznek szembe az objektívvel. *Moravec János* 1916-ban egy rögtönzött katonatemetés szemtanúja volt a keleti fronton, amit géppél rögzített is. *Steiner Lóránt* 1918-ban az Osztrák-Magyar Monarchia *Tartalékkórházában*, a *Kolozsvári Zápolya* utcában örökített meg csonkolt lábú hadirokkantakat.

Két világégés közt röpke idillként *Háberl Aladár* zsánerjelenetén 1929-ben kislányok kötnek bokrétát a virágos réten. Trianonra az elégtétel vágya és a nacionalizmus lett a válasz, az első és második bécsi döntés pedig öröm volt egyeseknek, de üröm másoknak. A vegyes nemzetiségű országrészekről meglehetősen összetett „helyzetjelentéseket” kaphatunk. *Magyar Bálint* 1938-as fotóján a felvidéki *Rév-Komárom* főterén helyiek üdvözlik a visszacsatolt területekre bevonuló magyar csapatokat. Észak-Erdély 1940-es „hazatéréseivel” a mezőségi *Csepán* falujában (ma *Cepari*) a többségi szász parasztság náci módra, karlendítéssel fogadta a honvédeket az akkor még evangélikus templom előtt, ami a helyükre költözött románok számára azóta görögkeleti rítusúvá

Vajszada Károly: Dohányzó suhancok (1960)

Fülek (Filakovo), Várfelső u. (Ulica Podhradská) Csehszlovákia, Fortepan,
Zsanda Zsolt adománya

Miklós Lajos: Leventesapkás kisfiú (1940)

Budapest X. Vaspálya u.4. (Fortepan)

Ismeretlen fotós: Erdőszéli futballkapu függeszkedő családdal (1948)

Adományozó: Fortepan/Gyöngyi

vált. A közeli szász Beszterce (Bistrița) városának főutcáján még különösebb (ráadásul színes) kép rögzült az ismeretlen fotós gépe által. A felvételen egy nagyszakállú rabbi szónokol a horogkeresztes birodalmi, az olasz és a magyar lobogó előtt. A székelyföldi Kézdivásárhelyen (Târgu Secuiesc), a jelenleg is Gábor Áron téren a magyar nagyszonyi ruhába öltözött hölgyek koszorúja ünnepelte a visszacsatolást. Azonos időben, de a Felvidéken, Kecsőn (Kečovo) fotózta le *Lissák Tivadar* „A Magyar Turista Szövetség Domicá-hegyi Szállóját”, a bejárata fölötti antiszemita táblával: „Menedékházunkat kizárólag keresztények látogathatják!”. Az ún. „zsidótörvények” egyik korfestője *Hriczu Béla* 1944-es csoportképe a kassai Sibrik utcai kollégiumi udvaráról, a Magyar Királyi Állami Hunfalvy János Gimnázium VIII. osztályos diákjairól és tanári karáról, az izraelita vallású fiúk öltözetén a rájuk parancsolt Dávid-csillaggal. Szintén ez évi a magyar fővárosból *Agnes Hirschl* és *Carl Lutz* diplomata fotója a Svájci Követség Idegen Érdekek Képviselőtének Kivándorlási Osztálya meghozásáról. A Vadász utca 29-ben ugyanis védlevelet állítottak ki zsidóknak, akik így több mint kétezeren kaptak menedékjogot.

Változnak az idők és az emberek... Ugyanez a páros a személyi kultusz jellemző példájaként 1949-ben óriási Rákosi-portrét cipelő focicsapatot fotózott az ünnepi felvonuláson, a Teréz körút Podmaniczky utca sarkán. Egy névtelen amatőr-fotós a dísztribün kommunista politikusainak integetését dokumentálta. 1956-ból is több emlékezetes kép is látható a tárlaton. Az egyikén Köztársaság téri friss sírhantra helyez virágot egy nő, az Erkel Színház lépcsőjén karszalagos, sapkájukon Kossuth-címert viselő kiskatonák falatoznak kenyeret és kolbászt. 1958-ban *Bauer Sándor* lakodalmi menetet rögzített Hartán a helyi tűzoltószertár előtt. Az akkori Csehszlovákia déli felén *Vajszada Károly* 1959-es képén Fülek (Filakovo) főutcáján egy kisfiú kocsikeréknyi házikenyereket tol kézikocsiján, míg 1960-ban a losonci (Lučeneč) önkiszolgáló vegyesbolton kétnyelvű felirat: „Potraviny – Élelmiszerek” virít. *Erdei Katalin* lengyel „diplomata-boltban” luxuscikkeket valutáért vásárló magyar családot kapott le a kutyástól (1968), *Urbán Tamás* pedig 1984-ben a Heim Pál Gyermekkórház baleseti ügyeletén várakozó roma családot. *Jávor István* a nyolcvanas évekből a romániai nyomorról készített groteszk dokumentációt. A „Producte zaharoase” (cukros termékek) feliratú bolt üres kirakatában tábla hirdeti: „Servim placinta” (palacsintával szolgálunk). A szegényes bolhapiacon vevők és árusok mind „egyen-napszemüveget” viselnek. A bős-nagymarosi vízlépcső vagy az erdélyi falurombolás elleni tömegtüntetések – melyeknek képei ugyancsak láthatók – már előrevetítették a rendszerváltás utáni szabad demonstrációk sorozatát...

A vetítésekkel kísért érdekes tárlat a Budavári Palota A-épületének összes termeiben és folyosóin augusztus 25-ig látogatható.

Wagner István